

УДК 633.854.54:631.82

П.С. Вишнівський, доктор сільськогосподарських наук

Л.В. Губенко, кандидат сільськогосподарських наук

О.Я. Любчич, агроном

ННЦ «ІНСТИТУТ ЗЕМЛЕРОБСТВА НААН»

ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ СОРТІВ ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ УДОБРЕННЯ В УМОВАХ ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ

У статті представлені результати досліджень з вивчення впливу мінеральних добрив на формування рівня урожайності і якості насіння сортів льону олійного в умовах північної частини Правобережного Лісостепу. Встановлено, що за вирощування на сірих лісових ґрунтах районівна-них сортів льону олійного на фоні внесення мінеральних добрив у дозі $N_{45}P_{60}K_{90}$ в основне удобрення формується урожайність насіння на рівні – 2,40-3,37 т/га із вмістом олії від 36,5 до 40,8%.

Ключові слова: вміст олії, льон олійний, рівень удобрення, сорт, урожайність.

Льон олійний – цінна харчова та лікувальна культура. В останні роки намітилась тенденція до збільшення посівних площ цієї культури. На сьогодні 70% всіх посівів льону у Європі займає льон олійний. Значні площі його зосереджені у Канаді, США, Аргентині, Індії та Китаї. Насамперед це пов'язано з отриманням якісної олії, якої міститься в насінні до 50% [2, 5]. В Україні ж льон олійний вирощують на незначній площі, яка останніми роками варіювала від 46,1 до 58,9 тис. га.

Нині для сільськогосподарського виробництва представлена лінійка сортів льону олійного двох видів – льон межеумок та льон кучерявець. Поява нових сортів цієї культури спонукає до вивчення їх реакції на основні агротехнічні заходи для конкретних ґрунтово-кліматичних умов [1, 4].

Одним із основних чинників підвищення врожайності зерна та продуктивності сільського господарства загалом є удобрення сільськогосподарських культур. За даними вітчизняних і зарубіжних учених, вплив мінеральних добрив на формування врожаю є досить високим і становить близько 30-50%, на приріст урожаю – 50-80%. Витрати на їхнє внесення в середньому складають 20-30% усіх витрат у рослинництві.

Методика і умови досліджень. Дослідження з вивчення впливу мінеральних добрив на урожайність і якісні показники насіння сортів льону олійного проводили впродовж 2011-2013 рр. у короткотерміновому досліді відділу адаптивних інтенсивних технологій зернобобових, круп'яних і олійних культур ННЦ „Інститут землеробства НААН” на базі ДП ДГ “Чабани”, яке розташоване у північній частині Правобережного Лісостепу.

Ґрунтовий покрив дослідної ділянки представлений сірими лісовими легкосуглинковими ґрунтами. За основними параметрами родючості ґрунт характеризується низьким вмістом гумусу (за Тюрнімом) – 0,97%, підвищеною забезпеченістю рухомими формами фосфору і калію (за Кірсановим) – 26,5 і 15,4 мг/100 г ґрунту та низькою забезпеченістю азотом (за Корнфілдом) – 5,8 мг/100 г ґрунту.

Технологія вирощування льону олійного була загальноприйнятою для зони, за виключенням елементів, що досліджувалися. Попередник – пшениця озима.

Закладення досліду і проведення досліджень виконували відповідно з загальноприйнятими в землеробстві та рослинництві методиками [3].

Схема досліду передбачала вивчення таких факторів:

Фактор А. Рівень удобрення (без добрив, $N_{30}P_{60}K_{90}$, $N_{45}P_{60}K_{60}$).

Фактор Б. Сорти (Айсберг, Орфей, Блакитно-помаранчевий, Ківіка й Південна ніч).

Сівбу проводили сівалкою СН-16. Розміщення ділянок – систематичне, повторність досліду триразова.

Результати досліджень. Одним із важливих антропогенних факторів оптимізації умов життєдіяльності всіх сільськогосподарських культур, в тому числі і льону олійного, з метою одержання максимальної кількості продукції, є підбір сорту та регулювання рівня мінерального удобрення.

Основним показником, що визначає господарську цінність культур, є урожайність. Значною мірою вона залежить від біологічних особливостей культури, біокліматичного потенціалу регіону вирощування та впливу елементів технології. Аналіз експериментальних даних свідчить, що найменшою вона була у контрольних варіантах (без добрив), а найвища біологічна врожайність - за внесення мінеральних добрив у дозі $N_{45}P_{60}K_{60}$ (табл. 1).

Встановлено, що серед сортів льону олійного, які найбільш ефективно використовували мінеральні добрива, є Орфей та Південна ніч. Приріст урожайності від використання добрив у дозі $N_{30}P_{60}K_{90}$ та $N_{45}P_{60}K_{60}$ у сорту Орфей становив 0,62 та 0,86 т/га, за показника у контрольному варіанті 2,51 т/га; у сорту Південна ніч, відповідно – 0,63 та 1,15 т/га, за абсолютних значень на контролі – 2,18 т/га. Ефективність рівня удобрення льону олійного сорту Айсберг складає 29,4 та 39,6% за показника у варіанті без добрив 1,97 т/га.

Меншою мірою реагували на рівень удобрення сорти льону олійного Блакитно-помаранчевий і Ківіка, де прибавка врожайності від цього агрозаходу становила 0,45 і 0,77 т/га та 0,17 і 0,33 т/га, за абсолютних величин на контролі 2,21 і 2,07 т/га, відповідно.

Результати факторіального аналізу показали, що на формування врожайності насіння досліджува-

Урожайність насіння сортів льону олійного залежно від рівня удобрення, т/га, 2011-2013 рр.

Рівень удобрення (фактор А)	Сорт (фактор В)				
	Айсберг	Орфей	Блакитно- помаранчевий	Ківіка	Південна ніч
Без добрив (контроль)	1,97	2,51	2,21	2,07	2,18
N ₃₀ P ₆₀ K ₉₀	2,55	3,13	2,66	2,24	2,81
N ₄₅ P ₆₀ K ₆₀	2,75	3,37	2,98	2,40	3,33
НІР ₀₅ загальне = 0,62; фактора А = 0,18; фактора В = 0,20; фактор року - 0,18					

них сортів льону більший вплив мав фактор «рік» – 56,1%, частка впливу фактора «сорт» склала 17,8, «рівень удобрення» – 15,7, інші фактори – 10,0%.

Установлено, що за роки проведення досліджень вміст жиру в насінні льону олійного залежав від реакції досліджуваних сортів на рівень удобрення культури (табл. 2). Найбільший вміст жиру (41,3, 40,1%), незалежно від рівня удобрення, забезпечували сорти Айсберг та Південна ніч, відповідно. Найнижчий вміст жиру в насінні (37,0%) мав сорт льону олійного Ківіка, сорти Орфей та Блакитно-помаранчевий мали практично однакові показники вмісту жиру в насінні – 38,9 та 39,5%.

Використання мінеральних добрив забезпечувало вихід олії залежно від сорту в межах від 0,61 до 0,89 т/га.

Найменший вихід олії був відмічений на контролі і у сорту Айсберг становив 0,50 т/га, сорту Орфей

– 0,62, Блакитно-помаранчевий – 0,60, Ківіка – 0,54 і Південна ніч – 0,55 т/га. Максимальний вихід олії незалежно від сорту був відмічений за системи удобрення N₄₅P₆₀K₆₀ – 0,67 – 0,89 т/га.

Таким чином, максимальну врожайність насіння та найвищі показники виходу олії сорти льону олійного сформули за внесення мінеральних добрив у дозі N₄₅P₆₀K₆₀.

Висновки. В умовах північної частини Правобережного Лісостепу України на сірих лісових ґрунтах рекомендується вирощувати районовані для зони сорти льону олійного, із рівнем удобрення, який передбачає внесення мінеральних добрив у дозі N₄₅P₆₀K₉₀ в основне удобрення.

Ця технологія забезпечує формування урожайності насіння на рівні – 2,40-3,37 т/га із вмістом олії від 36,5 до 40,8%.

Вплив елементів технології вирощування на вміст олії в насінні льону олійного та її вихід, середнє за 2011-2013 рр.

Сорт	Варіант удобрення	Вміст жиру, %	Вихід олії, т/га
Айсберг	без добрив (контроль)	44,3	0,87
	N ₃₀ P ₆₀ K ₉₀	42,1	1,07
	N ₄₅ P ₆₀ K ₆₀	37,4	1,03
<i>середнє</i>		41,3	0,99
Орфей	без добрив (контроль)	41,2	1,04
	N ₃₀ P ₆₀ K ₉₀	36,9	1,16
	N ₄₅ P ₆₀ K ₆₀	38,5	1,30
<i>середнє</i>		38,9	1,17
Блакитно- помаранчевий	без добрив (контроль)	40,5	0,89
	N ₃₀ P ₆₀ K ₉₀	39,7	1,06
	N ₄₅ P ₆₀ K ₆₀	38,4	1,15
<i>середнє</i>		39,5	1,03
Ківіка	без добрив (контроль)	37,5	0,78
	N ₃₀ P ₆₀ K ₉₀	37,1	0,83
	N ₄₅ P ₆₀ K ₆₀	36,5	0,88
<i>середнє</i>		37,0	0,83
Південна ніч	без добрив (контроль)	41,2	0,90
	N ₃₀ P ₆₀ K ₉₀	38,2	1,07
	N ₄₅ P ₆₀ K ₆₀	40,8	1,36
<i>середнє</i>		40,1	1,11

Література

1. Вакула С.И. Отзывчивость льна масличного на погодно-климатические условия / С. И. Вакула, Л. В. Корень, Н. В. Анисимова, В. В. Титок // *Материалы Междунар. науч.-практич. конф. [«Льноводство: реалии и перспективы»]*, (Устье, 25–27 июня 2008 г.) / РУП Ин-т льна; редкол.: И. А. Голуб (гл. ред.) [и др.]. – Могилев. обл. укрупн. тип, 2008. – С. 79–82.
2. Махова Т.В. Врожайність льону олійного в умовах південного Степу України в залежності від строків сівби та норм висіву / Т.В. Махова, О.І. Поляков // *Науково-технічний бюлетень Інституту олійних культур НААН*. - № 17. - 2012. - С. 116-120.
3. Методика державного сортопробування сільськогосподарських культур. Зернові, круп'яні та зернобобові культури. – К.: – 2001. – 65 с.
4. Ручка В.О. Вплив строків посіву та норм висіву на урожайність і якість насіння нових сортів льону олійного селекції ІОК Айсберг і Орфей / В.О. Ручка // *Науково-технічний бюлетень Інституту олійних культур НААН*. - № 17. - 2012. – С. 139-143.
5. Тіхосова Г.А. Товарознавча оцінка якості волокна льону олійного / Г.А. Тіхосова, Т.М. Надєєва, К.В. Кухаренко // *Товарознавчий вісник*. - Випуск 2. – 2010. – С. 190-195.

Вишневикий П.С., Губенко Л.В., Любич А.Я.

Формирование продуктивности сортов льна масличного в зависимости от уровня удобрения в условиях северной части Правобережной Лесостепи

В статье представлены результаты исследований по изучению влияния минеральных удобрений на формирование уровня урожайности и качество семян сортов льна масличного в условиях северной части Правобережной Лесостепи. Установлено, что при выращивании на серых лесных почвах районированных сортов льна масличного на фоне внесения минеральных удобрений в дозе $N_{45}P_{60}K_{90}$ в основное удобрение формируется урожайность семян на уровне - 2,40-3,37 т/га с содержанием масла от 36,5 до 40,8%.

Ключевые слова: содержание масла, лен масличный, уровень удобрения, сорт, урожайность.

Vyshnivskyy P. S., Hubenko L.V., Lyubchych O. Ya.

Formation of oilseed flax varieties productivity depending on the level of fertilization in northern part of Right-Bank Forest-steppe

The article presents the results of studies on the mineral fertilizers effect on the formation of productivity level and quality of oilseed flax varieties in northern the part of Right-Bank Forest-steppe. It was found that growing on grey forest soils registered oilseed flax varieties on a background of mineral fertilizers in the dose of fertilizer $N_{45}P_{60}K_{90}$ formed seed yield level - 2,40-3,37 t / ha with an oil content of 36.5 to 40.8 %.

Keywords: oil content, flax oil seed, fertilizer level, variety, yield.

Рецензенти

Камінський В.Ф. – д. с.-г. н.

Літвінов Д.В. – к. с.-г. н.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2014 р.